

Розділ 4

РОЗВИТОК МЕНЕДЖМЕНТУ І МАРКЕТИНГУ В АПК

УДК 005.332.4:631.115.11

JEL Q18; M11; O33

ІННОВАЦІЙНО-КРЕАТИВНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Р. Великий, аспірант

ORCID ID: 0000-0002-1000-9995

Львівський національний університет природокористування

<https://doi.org/10.31734/economics2022.29.084>

Великий Р. Інноваційно-креативна модель управління конкурентоспроможністю фермерських господарств

Стаття присвячена обґрунтуванню теоретичних основ і розробці науково-практичних підходів формування та реалізації інноваційно-креативної моделі управління конкурентоспроможністю фермерських господарств. Практичний аспект проблеми окреслений необхідністю генерування на всіх рівнях управління економікою дієвих механізмів, які б спонукали до вироблення управлінських інновацій з метою формування конкурентних переваг у привабливих та прибуткових для фермерських господарств сферах діяльності.

Розглянуто принципи інноваційного та креативного вдосконалення управління конкурентоспроможністю фермерських господарств. Представлено авторське трактування поняття «креативне управління», основний зміст якого орієнтований на розв'язання актуальних колективних завдань і ґрунтується на сучасних інноваційних технологіях та командній роботі. З'ясовано, що креативність в управлінні зумовлена постіндустріальним етапом розвитку економіки, який характеризується переходом від товарного виробництва до сервісної економіки. Впровадження інновацій у виробничий та управлінський процес стає можливим за рахунок креативності – здатності генерувати нові ідеї та способи ефективного вирішення проблем. Встановлено, що креативність в управлінні конкурентоспроможністю фермерських господарств дає змогу фермерам оперативно вирішувати складні завдання, творчо підходити до процесу управління господарством. Креативність в управлінні конкурентоспроможністю характеризує фермера як відкриту, наполегливу, незалежну особу, позбавлену традиційного мислення та готову до втілення принципово нових ідей.

Змодельовані послідовність розробки креативних ідей та система інноваційно-креативного управління конкурентоспроможністю фермерських господарств дозволяють сформувати соціально-професійні компетентності та управлінські креативності фермера як голови і керівника фермерського господарства. Використання інноваційно-креативної моделі управління забезпечує конкурентоспроможність фермерських господарств, особливо в умовах стрімкої мінливості ділового життя. Економічним виміром креативності є виявлення впливу інновацій на підприємство і, як наслідок, генерування та стимулювання продуктивності й економічного зростання фермерських господарств. Результативною опцією креативних рішень та інновацій в управлінні конкурентоспроможністю є їх комерційна реалізація.

Ключові слова: фермерські господарства, конкурентоспроможність, управління, креативність, інновації, модель.

Velykyi R. Innovative and creative model of managing competitiveness of farming enterprises

The article is devoted to substantiation of the theoretical principles and development of the scientific and practical approaches to formation and implementation of the innovative and creative model of managing competitiveness of farming enterprises. The practical aspect of the problem is determined by the necessity to generate effective mechanisms which would facilitate development of managerial innovations at all levels to create competitive advantages in the branches which are attractive and profitable for farms.

The research considers principles of the innovative and creative improvement of the management of farms' competitiveness. The work presents author's interpretation of the concept of «creative management». Its main focus is made on solution of the relevant collective tasks and based on the modern innovative technologies and team work. It is determined that creativity in management is caused by the post-industrial stage of the economy development which is characterized by transition from commodity production to the service economy. Introduction of innovations in the production and management processes can be implemented due to creativity, i.e. the ability to generate new ideas and ways

of effective solution of problems. It is confirmed that creativity in managing competitiveness of farming enterprises enables farmers to solve complicated tasks, to be creative in the process of farm management. Creativity in competitiveness management is the characteristic of a farmer who is an open, persistent, independent person with a non-traditional way of thinking and readiness to realize principally new ideas.

The modeled sequence of the stages of a creative idea development and the system of innovative and creative management of farms' competitiveness provide for development of the social and professional competence and managerial creativity of a farmer as a head and a manager of the farming enterprise. Application of the innovative and creative model of management ensures competitiveness of farms, especially in the conditions of rapid changes in the business life. The economic dimension of creativity is revealed in the impact of innovations on business and thus, in generation and stimulation of productivity and economic growth of farms. Commercial implementation is the resulting option of creative decisions and innovations in competitiveness management.

Key words: farming enterprises, competitiveness, management, creativity, innovations, model.

Постановка проблеми. Фермерські господарства є особливими сільськогосподарськими підприємствами і мають суттєвий вплив на розвиток сільських територій. Створення та діяльність фермерських господарств залежать від наявності в конкретної особи чи сім'ї ділянки сільськогосподарських угідь. Право власності чи оренди на землю є ключовим чинником, який визначає винятково аграрний статус цього виду підприємництва в аграрній економіці. Попри помітну диференціацію фермерських господарств України за величиною виробничого потенціалу [3, с. 168–169], усі вони змушені функціонувати в конкурентному середовищі та генерувати конкурентні переваги, відмінні від тих, які формують великі сільськогосподарські підприємства. Підвищення рівня конкурентоспроможності фермерських господарств безпосередньо залежить від інноваційності в управлінні цим явищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників привертала увагу низки вітчизняних учених. У їхніх працях висвітлені теоретичні, методичні та прикладні засади зміцнення та оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, показані особливості конкурентних відносин в аграрному секторі економіки. Водночас окремі вчені актуалізують використання людиноцентричного та інноваційно-креативного підходу в управлінні конкурентоспроможністю підприємств аграрного сектору України [5]. Так, інноваційно-креативний компонент розвитку системи корпоративних управлінських відносин визнають як запоруку підвищення конкурентоспроможності підприємств у сучасних ринкових умовах [2]. Інноваційну конкурентоспроможність підприємства трактують як здатність продукувати результат, відмінний від аналогів, що забезпечить підприємству економічне зростання у довгостро-

ковій перспективі [1]. Зустрічаємо наукові праці, де розкрито принципи інноваційного та креативного вдосконалення менеджменту організацій, підприємств та установ, зміст його функцій, методів, організаційного і правового забезпечення [6].

Наведені концепції підтверджують багатогранність і неоднозначність феномена інноваційно-креативної моделі конкурентоспроможності підприємств. Незважаючи на те, що кожна з теорій збагатилася науковий доробок, жодна з них не є системною та вичерпною. З позиції розвитку фермерства, управлінський аспект інноваційно-креативної моделі конкурентоспроможності фермерських господарств потребує вдосконалення.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних основ і розробка науково-практичних підходів формування та реалізації інноваційно-креативної моделі управління конкурентоспроможністю фермерських господарств.

Виклад основного матеріалу. Станом на 1 липня 2021 року, тобто до початку повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну, кількість фермерських господарств становила 48,4 тис. Рекордна кількість фермерів була зареєстрована у 2013 році – 49,1 тис. одиниць. Проте, через деструктуризацію в галузевій та організаційній структурах сільськогосподарського виробництва, до 2015 року їх кількість зменшилася на 11 %, тобто на 5467 одиниць. І лише у 2015–2021 роках зафіксована позитивна динаміка – зростання кількості фермерських господарств на 4714 одиниць.

Очевидно, що воєнні дії та окупація майже п'ятої частини території України негативно позначаться як на тенденціях кількості господарств, так і в результатах їхнього господарювання. Так, через війну Україна втратила чверть посівних площ. Непоправну шкоду діяльності фермерських

господарств спричиняють розривання логістичних та економічних ланцюгів, втрата внутрішніх ринків збуту та контрактів на експорт сільськогосподарської продукції. У таких форс-мажорних обставинах класичний менеджмент не сприяє вирішенню злободенних управлінських проблем. Фермерські господарства потребують вироблення нової парадигми управління, зокрема й управління конкурентоспроможністю. Через зміну умов конкуренції, переміщення центрів привабливості агробізнесу в ланцюгу створення вартості, у фермерів виникає потреба пошуку нових джерел конкурентних переваг. Тобто зовнішнє середовище породжує інші прояви конкуренції, які потребують нових підходів до побудови моделі управління конкурентоспроможністю фермерських господарств на засадах інноваційності та креативності. Практичний аспект проблеми окреслений необхідністю генерування на всіх рівнях управління економікою дієвих механізмів, які б спонукали до вироблення управлінських інновацій з метою формування конкурентних переваг у привабливих та прибуткових для фермерських господарств сферах діяльності.

Креативність з позиції управління конкурентоспроможністю являє собою здатність фермера генерувати нові ідеї, відхиляючись від шаблонного мислення, нестандартним чином успішно вирішувати виробничі та комерційні завдання. Креативне управління переплітається з інноваційним управлінням. У загальному розумінні креативний менеджмент пов'язаний із творчим управлінським процесом, який орієнтований на розв'язання актуальних колективних завдань і ґрунтується на сучасних інноваційних технологіях і командній роботі. Специфікою інноваційного менеджменту є генерування якомога більшої кількості ідей, пов'язаних з інноваціями. Тобто креативне управління координує інноваційний процес фермерських господарств відповідно до завдань їх стратегічного розвитку. Креативне управління – це синтез наукових знань про створення і широке застосування у сфері управління інноваційного менеджменту, тобто нових комбінацій уже існуючих технологій, оригінальних ідей, критичного мислення.

Креативність в управлінні зумовлена постіндустріальним етапом розвитку економіки, який характеризується переходом від товарного виробництва до сервісної економіки. При цьому дієвість та гнучкість системи управління залежать від рівня адаптації до умов господарювання фермерських господарств. Якісна система менеджменту визначає здатність фермерських господарств ге-

нерувати інновації, диверсифікувати свою діяльність, розвиватися і конкурувати на ринку сільськогосподарської продукції та послуг. Ознакою креативності та інноваційності системи управління конкурентоспроможністю фермерських господарств є перевищення темпів змін усередині конкретних господарств порівняно з темпами змін на ринку.

Креативність та інноваційність є ключовими чинниками досягнення успіхів у галузі сільського господарства. Здебільшого у фермерських господарствах інновації мають адаптивний характер – вони охоплюють процес поступового вдосконалення наявних технологій чи послуг, що суттєво впливає на покращання конкурентоспроможності. Інновації у фермерстві – це спроба здійснити змістовні, цілеспрямовані зміни в економічному потенціалі окремих фермерських господарств, це вдале використання ідей і створення нових можливостей. Водночас інновації потребують знань, творчого мислення, винахідливості і цілеспрямованості фермера та персоналу. Отож, креативність в управлінні конкурентоспроможністю фермерським господарством дає змогу фермеру оперативно виконувати складні завдання, творчо підходити до процесу управління господарством. Креативність в управлінні конкурентоспроможністю характеризує фермера як відкриту, наполегливу, незалежну особу, позбавлену традиційного мислення та готову до втілення принципово нових ідей. Такий фермер уміє концентрувати увагу на суті проблем, які пов'язані з конкурентоспроможністю, на засадах конструктивної активності успішно здійснює цілеспрямовані зміни щодо вдосконалення структури чи системи управління конкурентоспроможністю його господарства. Таким чином, у фермера формується нова соціально-професійна компетенція – управлінська креативність. Ознакою її є здатність до продуктивної активності, а результатом – формування та застосування нових нестандартних підходів, технологій і методів управління конкурентоспроможністю.

Загальними проявами креативності, які також властиві управлінню конкурентоспроможністю, є:

- оригінальність (незвичайність способу вирішення проблеми);
- еластичність (уміння швидко змінювати способи дій);
- самостійність (здатність розвивати свої здібності);
- продуктивність (здатність генерувати максимальну кількість ідей та засобів вирішення конкретної проблеми);

– точність (здатність вдосконалювати продукт креативності, тобто надавати йому завершеної форми);

– прогностичність (уміння передбачати розвиток подій за певних умов).

Розробка креативних ідей в управлінні конкурентоспроможністю фермерських господарств може мати таку послідовність (рис. 1).

Креативне мислення набуває особливої актуальності, коли перед фермером постають завдання подолання стереотипів в управлінні, усунення застарілих технологій та впровадження інновацій у виробничий процес. Ознакою креативного мислення фермера є здатність винайти і реалізувати новий підхід в управлінні конкурентоспроможністю фермерського господарства. Умови функціонування фермерських господарств повсякчас формують нові комбінації чинників конкурентної боротьби і ставлять фермерів перед необхідністю протистояти і відповідати їм. У таких умовах фермер не завжди може скористатися старим управлінським досвідом, оскільки зіштовхується з блискавичним старінням фактів, теорій і методів управління. У конкурентному середовищі сільськогосподарських товаровиробників дедалі затребуванішими стають творчі та інтелектуально розвинуті особистості, які швидко навчаються та адаптуються до мінливих ситуацій, здатні ухвалювати нестандартні рішення та висувати оригінальні ідеї. При цьому, на нашу думку, креативне управління конкурентоспроможністю фермерських господарств невіддільне від понять самостійності і відповідальності за власні рішення та дії фермера.

Професійні знання, креативне мислення, творчі здібності, особисті комунікації та достатній досвід роботи завжди слугують основними чинниками формування соціально-професійних компетентностей та управлінської креативності фермера як голови і керівника фермерського господарства. На рис. 2 зображено модель інноваційно-

креативного управління конкурентоспроможністю фермерських господарств.

У контексті досліджуваної проблематики неабияке значення має професійна інтуїція фермера. Адже, прислухаючись до свого внутрішнього голосу, фермер ухвалює найправильніші рішення в управлінні конкурентоспроможністю, висуває творчі ідеї, знаходячи найкоротший шлях від усвідомлення свого бажання до його реалізації. Професійна інтуїція, яка ґрунтується на великому життєвому досвіді та наслідді фермерських династій, дозволяє фермеру ставити під сумнів те, що здається очевидним, відкриваючи тим самим нові можливості в управлінні конкурентоспроможністю та фермерським господарством загалом.

Економічним виміром креативності є виявлення впливу інновацій на підприємництво і, як наслідок, генерування та стимулювання продуктивності й економічного зростання фермерських господарств. Результативною опцією креативних рішень та інновацій в управлінні конкурентоспроможністю є їх комерційна реалізація. При цьому доречно стверджувати, що креативні ідеї в управлінні конкурентоспроможністю володіють власною цінністю, яка проявляється в розмірі прибутку. Позитивна динаміка прибутку фермерського господарства, отриманого за результатами реалізації інноваційних та креативних управлінських рішень, є безпелеційною ознакою зростання рівня конкурентоспроможності фермерського господарства. При цьому основною проблемою фермерських господарств залишається шлях від розробки і вибору креативної ідеї до отримання прибутку. Це має бути не просто процес перетворення нових ідей на прибуток, а формування корпоративної культури змін. Нововведення повинні не лише дозволятися, вони мають бути нормою фермерського господарства – скрізь і для всіх учасників виробничого та управлінського процесів.

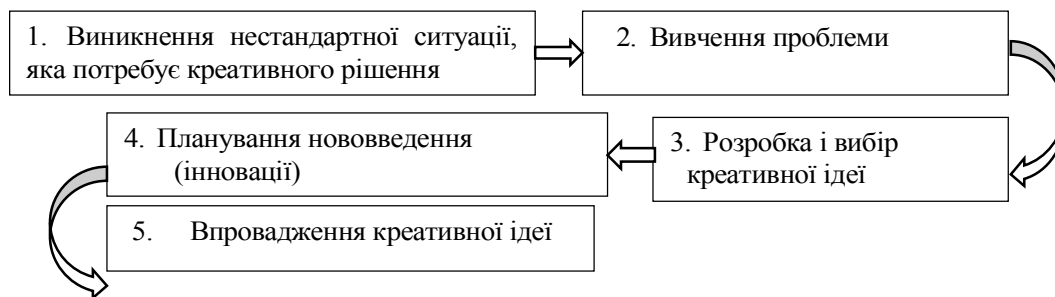

Рис. 1. Послідовність розробки креативних ідей

Джерело: власна розробка автора

Рис. 2. Модель інноваційно-креативного управління конкурентоспроможністю фермерських господарств
Джерело: власна розробка автора

Висновки. Для підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств особливу увагу приділяють інноваціям, зокрема в системі управління. Впровадження інновацій у виробничий та управлінський процес стає можливим за рахунок креативності – здатності генерувати нові ідеї та способи ефективного вирішення проблем.

Використання інноваційно-креативної моделі управління забезпечує конкурентоспроможність фермерських господарств, особливо в умовах стрімкої мінливості ділового життя. Доволі часто фермерські господарства змушені кардинально вдосконалювати управління не лише через конкуренцію та заради прибутку, а й заради виживання. Готовність фермерів генерувати та впроваджувати креативні ідеї та новаційні рішення в систему управління підвищує конкурентоспроможність фермерських господарств.

Загалом креативні фермери надають перевагу інноваційним рішенням, вирізняються оригінальністю поглядів, гнучкістю та конструктивністю дій у нестандартних ситуаціях, незалежністю суджень. В управлінні конкурентоспроможністю фермерських господарств фермери створюють умови для творчого прояву ініціативи інших працівників, вони готові ризикувати і вчитися на помилках.

Бібліографічний список

1. Бояринова К. О., Ніканорова А. Ю. Інноваційна конкурентоспроможність підприємств: чинники активізації та підходи до забезпечення. *Підприємництво та інновації*. 2018. № 6. С. 7–13. URL: <https://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/137> (дата звернення: 25.06.2022).
2. Галахова Т. О. Інноваційно-креативний компонент розвитку менеджменту. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3629> (дата звернення: 29.06.2022).
3. Гнатишин Л. Б. Виробничий потенціал фермерських господарств: монографія. Львів: Сполом, 2018. 404 с.
4. Гнатишин Л. Б. Особливості конкурентоспроможності потенціалу фермерських господарств. *Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК*. 2011. № 18 (1). С. 56–62.
5. Жигулін О. А. Управління конкурентоспроможністю підприємств аграрного сектору: інноваційно-креативний підхід. *Агросвіт*. 2017. № 14. С. 39–44.
6. Зеніна-Біліченко А. С. Методичні аспекти інноваційного та креативного проектування управлінської діяльності. *Вісник ХНАУ: економічні науки*. URL: https://visen.knau.kharkov.ua/20191_20.html (дата звернення: 25.06.2022).

Стаття надійшла 25.08.2022